

ISSN 2080-1807

TORUŃSKIE STUDIA BIBLIOLOGICZNE
2018, nr 1 (20)

Dariusz Spychała

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

e-mail: spychala@ukw.edu.pl

IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa: Z dziejów książki i prasy. Przegląd badań za lata 2015–2018. Bydgoszcz–Ostromecko, 23–24.04. 2018 r.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2018.010>

STRESZCZENIE: W dniach 23–24 kwietnia 2018 r. w Ostromecku odbyła się IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Z dziejów książki i prasy. Przegląd badań za lata 2015–2018”. Jej organizatorem była Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. W artykule przedstawiono przebieg konferencji oraz omówiono tematy poszczególnych referatów wygłoszonych w trakcie obrad.

SŁOWA KLUCZOWE: historia książki, historia prasy, bibliologia, konferencja, sprawozdanie

W zabytkowym pałacu w Ostromecku, w dniach 23–24 kwietnia br. odbyły się obrady kolejnej konferencji naukowej, której organizatorem była Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (dalej: KINiB UKW). Licznie zgromadzeni uczestnicy obrad w większości przypadków zajmują się w swojej bieżącej pracy badawczej sprawami historii książek, bibliotek i prasy. Zaproponowane przez nich tematy wystąpień zostały bez większych problemów przyjęte przez komitet naukowy tego sympozjum. W pięknych wnętrzach ostromeckiego pałacu zebrani poruszali zagadnienia z różnych epok hi-

storycznych i dotyczące różnych krajów, które jednak ściśle nawiązywały do ustalonego wcześniej profilu konferencji.

Obrazy szanownego gremium otworzył kierownik KINiB ks. dr hab. Zdzisław Kropidłowski, prof. nadzw., przedstawiając Komitet Naukowy Konferencji, organizatorów i zaproszonych gości. Następnie w sesji plenarnej, której moderatorem był wspomniany ksiądz profesor, wygłoszono cztery referaty. Jako pierwszy głos zabrał w imieniu swoim i współautora referatu dra hab. Zbigniewa Domżała, prof. nadzw. – prof. dr hab. Andrzej Wałkowski z Uniwersytetu Łódzkiego, znany specjalista historii klasztorów benedyktyńskich i cysterskich w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem dziejów samego Mogilna. Tym razem w swoim wystąpieniu poruszył on zagadnienie zatytułowane *Jeszcze jeden opat, który chwycił za pióro. Jan Taczel z Raciborza opat klasztoru cystersów w Mogile*. Jak sami autorzy zauważyli, wystąpienie to było uzupełnieniem tekstu zaprezentowanego na poprzedniej konferencji w Bydgoszczy, zatytułowanego *Pióro potężniejsze niż pastorał. O opatach średniowiecznego klasztoru cystersów w Mogilnie, którzy zasiedli do pisania*. Artykuł ten został opublikowany w pracy *Dzieje książki i prasy. Przegląd badań za lata 2013–2015*, pod redakcją Bernardety Iwańskiej-Cieślik, Elżbiety Pokorzyńskiej, przy współpracy Zdzisława Kropidłowskiego i Dariusza Spychały (Bydgoszcz 2017, s. 9–52). Szczególne zainteresowanie zebranych wywołało przeprowadzone przez profesora paleograficzne porównanie charakteru pisma, znajdującego się na różnych przedstawianych dokumentach, a przypisywanego temu właśnie synowi św. Benedykta i św. Bernarda. Wspomniany Jan Taczel z Raciborza nie tylko parał się pracą pisarską, ale wniósł znaczący wkład w rozwój mogileńskiej biblioteki klasztornej. Kolejny wykład wygłosił prof. dr hab. Andrzej Groth, który zajął się zachowanym do dziś dnia *Pruskim katastrem podatkowym z 1772/1773 r.* Zauważył, że pruskie władze umiejętnie włączyły podbite ziemie polskie w obręb monarchii pruskiej. Szczególną rolę w tym dziele spełniała Komisja Klasyfikacyjna, kierowana przez radcę finansowego Franza Remberta Rodena. Tenże Kataster zajmuje szczególne miejsce wśród źródeł służących poznaniu gospodarki agrarnej ziem polskich zajętych przez Prusy. Tematyką zaboru pruskiego zajął się także prof. dr hab. Andrzej Romanow z Instytutu Kaszubskiego w Gdańsku, który wygłosił referat zatytułowany *Problemy badawcze oraz stan badań prasy pomorskiej w latach 1848–1920*. Autor umiejętnie połączył dwa, wydawałoby się, oddzielne kręgi funkcyjowa-

nia prasy niemieckiej i polskiej na Pomorzu w jeden obraz oddziaływania dziennikarstwa na rzesze czytelników. W konkluzji swego wystąpienia mówca zwrócił uwagę na konieczność opracowania pełnej bibliografii tejże prasy i przy okazji syntezy jej dziejów. Czwartym prelegentem w tej części obrad był dr hab. Mariusz Zawodniak, prof. nadzw. (UKW), który wygłosił referat zatytułowany *Prasa a książki. Powojnie jako dzieje (nie) zrealizowanych zapowiedzi wydawniczych*. Ukazał on na licznych przykładach, że w okresie rządów komunistycznych w Polsce, zapowiedzi wydawnicze, z różnych zresztą powodów, nie zawsze były realizowane i nie chodzi w tym przypadku o opóźnienia terminowe. Następnie po wnikliwej, czasami burzliwej dyskusji i chwili odpoczynku nastąpił ciąg dalszy obrad.

Należy zaznaczyć, że w pierwszym dniu konferencji funkcjonowały dla zainteresowanych dwa panele zatytułowane: „Dzieje książki i bibliotek” i „Z dziejów prasy”. Pierwszemu ze wspomnianych paneli przewodniczył prof. A. Wałkowski, drugim tradycyjnie kierowała dr Joanna Gomoliszek, prodziekan Wydziału Administracji i Nauk Społecznych UKW. W części poświęconej sprawom historii książki i bibliotek jako pierwszy głos zabrał dr hab. Dariusz Spychała (UKW), który w swoim referacie zatytułowanym *Kultura duchowieństwa chrześcijańskiego na Zachodzie we wczesnym średniowieczu VI–VIII wiek. Wybrane zagadnienia* przedstawił problemy związane z poziomem kulturalnym duchowieństwa w byłych zachodnich prowincjach Cesarstwa Rzymskiego, a szczególnie Galii, Hiszpanii, Afryki, Brytanii, Germanii i Bałkanów. Okres późnego Cesarstwa Rzymskiego to czas przemian spowodowanych nie tylko najazdami: Gotów (Wizygotów i Ostrogotów), Wandalów, Swebów, Franków, Hunów, Alanów, Longobardów, ale i zmian gospodarczych oraz załamania poziomu kultury społeczeństw mieszkających na Zachodzie Cesarstwa. Pewnym wyjątkiem wydaje się być jedynie duchowieństwo chrześcijańskie. Z przedstawionych przez prelegenta informacji, można wyciągnąć wnioski o ukształtowaniu się w społeczeństwie ówczesnym kulturalnej dominacji tejże warstwy społecznej, którą utrzymywała ona w Europie do wieku XVI, a w niektórych jej regionach do XIX.

Kolejny mówca dr Maria Otto z Gdańska (Polska Akademia Nauk Biblioteka Gdańska) przedstawiła ciekawy problem zatytułowany *Proweniencje obce w księgozbiorze Giovanniego Bernardino Bonifacio*. Szczególnie interesujące były zawarte w tym wystąpieniu wiadomości nie tylko

o poprzednich, ale i następnych właścicielach ksiąg, które trafiły do rąk wspomnianego markiza Orii. Arystokrata ten w 1591 r. przekazał Radzie Miasta Gdańska swój księgozbiór, z czego zachowało się około połowy woluminów. Również z Gdańska przybyła kolejna prelegentka mgr Beata Szyber, reprezentująca tamtejsze Muzeum Narodowe, wygłosiła wykład *Wianki, wieńce i korony. Iluminacje manuskryptów średniowiecznych źródłem ikonograficznym*. Wiadomości na temat swego wystąpienia oparła ona na zespole dawnych paramentów liturgicznych znajdujących się kiedyś w Bazylice Mariackiej w Gdańsku, a dziś zalegających półki Muzeum Narodowego w tymże grodzie. Zauważa ona, że w dojszciu do pełnionych przez nie ról liturgicznych niezbędne są informacje zawarte w miniaturowych obrazach z średniowiecznych manuskryptów. Niezbędne są także wiadomości z dziedziny kulturoznawstwa i liturgiki. Kolejny referat *Rękopiśmienne księgi Kongregacji Trzeciego Zakonu św. Franciszka z Asyżu w Sierakowicach* przedstawił dr Mirosław Kuczkowski. Tercjarze ci działali w okresie międzywojennym, kiedy to po okresie zaborów bujnie rozkwitło polskie życie kulturalne, tym razem bez nadzoru cesarskiej lub carskiej cenzury. Szczególnie warte zapamiętania z podanych przez niego wiadomości jest dążenie raczej ubogich tercjarzy do stworzenia i przechowywania cennych dla nich ksiąg. Należy jednak podkreślić, że taki był wówczas obowiązek wspólnot świeckich związanych z zakonami żebraczymi.

Ostatnią prelegentką w tej grupie była dr Joanna Matyasik (WiMBP w Bydgoszczy), która skupiła swoją i słuchaczy uwagę na problemie *Wkładu Biblioteki Miejskiej w rozwój naukowo-kulturalny Bydgoszczy w dwudziestolecie międzywojennym*. Przedstawiła ona tezę, że w 1920 r. miasto nad Brdą było dość mocno zgermanizowane. Dopiero w wyniku celowej akcji degermanizacyjnej i polonizacyjnej, problem ten został znacznie ograniczony. Napływ inteligencji polskiej z innych obszarów państwa spowodował przemiany życia kulturalnego i społecznego. Polityka ta przyczyniła się jednak do wzrostu nastrojów antypolskich wśród Niemców. Nowo powstałe państwo nie miało jednak wyboru i musiało prowadzić taką politykę. Z przedstawionego referatu wynika, że Bydgoszcz była ważnym polskim ośrodkiem kulturalnym, również w podanym okresie dziejów.

W drugiej grupie panelowej, sprężystości kierowanej przez moderatorkę dr Joannę Gomoliszek, jako pierwszy wystąpił z referatem dr Eu-

geniusz Śliwiński z Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Lesznie. Wygłosił on referat zatytułowany „*Przyjaciel Ludu*” 1834–1849 Leszno, w którym podkreślał rolę tego pisma dla zachowania polskości na tych ziemiach. Sam pełny tytuł wspomnianego czasopisma: „Przyjaciel Ludu, czyli tygodnik potrzebnych i pożytecznych wiadomości” sugeruje, czym na jego łamach się zajmowano. Jednak nie ma w nim wzmianki, że jest to tytuł polski. Można było się jednak o tym dość szybko dowiedzieć, wystarczyło zapoznać się z zamieszczanymi na jego łamach artykułami. Popierali je luminarze polskiej społeczności, tacy jak: ks. Antoni Sułkowski i hrabia Edward Raczyński. Nakład trafiał przede wszystkim do miejscowej inteligencji. Kolejny referat wygłosić miała mgr Anetta Kuś z UKW, która niestety nie mogła uczestniczyć w obradach. Jej temat to *Tygodnik społeczno-literacki „Wieś” (1944–1954). Między polem literackim a polem władzy*. W jej miejsce wystąpiła dr Katarzyna Wodniak z UKW, która przedstawiła problem *Literatura rosyjska i radziecka w tygodniku „Przyjaciółka” w latach 1948–1989*. Prelegentka przejrzała wszystkie roczniki „Przyjaciółki” z wspomnianych lat by zauważyć, że zamieszczono na jej łamach 370 przekładów z literatury rosyjskiej, co sugeruje, że miała ona charakter małej antologii tejże literatury. Do tego należałoby dodać omówienia wydarzeń literackich w ojczyźnie proletariatu, by móc stwierdzić, że pismo to było przykładem nachalnej prasy propagandowej. To interesujące wystąpienie zawierało informacje, które autorka wykorzysta w przygotowanej monografii na temat wspomnianego tygodnika. Biuletynami informacyjnymi państwowych wyższych szkół zawodowych zajęła się dr Małgorzata Bańkowska, która do tytułu swego referatu dodała, że jest to „Wstęp do analizy prasoznawczej”. Prelegentka reprezentowała Państwową Wyższą Szkołę Zawodową im. Prezydenta S. Wojciechowskiego w Kaliszu. Zauważyła w swoim wystąpieniu, że wspomnianymi biuletynami uczelnianymi prawie nikt się naukowo nie zajmuje, gdyż pozostają one na marginesie współczesnych zainteresowań prasoznawczych. Zachęciło ją to do podjęcia się tego jakże trudnego zadania. W wyniku tego doszła ona do wniosku, że podstawową rolą tychże biuletynów jest informowanie o życiu uczelni, popularyzowanie nauki, kultury i sztuki. Jej zdaniem, możliwe jest również przez ich oddziaływanie kształtowanie poglądów młodych środowisk akademickich. Podobnie życiem uczelni, ale w świetle wydawanych przez jego pracowników publikacji bibliologicznych, zajęła się dr Katarzyna Domańska (UKW). Obiektem jej

zainteresowań stały się dokonania edytorskie pracowników KINiB UKW w Bydgoszczy. W tym celu dokonała ona kwerendy archiwalnej i bibliotecznej, by dojść do wniosku, że od 1972 r. zebrała się znacząca liczba tego typu publikacji. Szczególnie pomocne w tym zakresie były katalogi wydawnicze i dokumenty źródłowe wydawnictwa UKW. Ostatecznie UKW posiada kierunek kształcący bibliologów, co zapewne, zdaniem autorki, inicjowało tworzenie publikacji poświęconych bibliologii. Tematyką już ściśle prasową zainteresowała się dr Sylwia Bielawska z Wałbrzycha, która zamierzała przedstawić zawartość numerów „*Nowej Kroniki Wałbrzyskiej*” z lat 2013–2018. Pani dr Sylwia Bielawska reprezentowała PWSZ im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu. Podstawowym założeniem jej referatu był fakt, że czasopisma regionalne w Polsce przeżywają od lat 70-tych XX wieku swoje ożywienie. Dotknęło to też Wałbrzych, gdzie jednak z różnych powodów, szczególnie finansowych, nie wszystkie inicjatywy powiodły się na tyle, by opłacało się je kontynuować. Pewnym wyjątkiem jest wydawany przez Fundację „Museion” periodyk „*Nowa Kronika Wałbrzyska*”. Jej zdaniem tworzy on pozytywny wizerunek regionu. Z powodu obowiązków służbowych referat nie został wygłoszony, jednakże tekst zostanie zaprezentowany w wersji drukowanej.

W kolejnym dniu moderatorem już tylko sesji plenarnej został dr hab. Zdzisław Gębołyś, prof. UKW. Jako pierwszy wystąpił kierownik KINiB UKW w Bydgoszczy ks. prof. Zdzisław Kropidłowski, który tym razem przedstawił wykład zatytułowany *Symbolika bramy na stronach tytułowych dawnych ksiąg*. W wystąpieniu swym prelegent zwrócił szczególną uwagę na genezę symboliki bramy i udanie przedstawił działalność projektantów. Jego zdaniem symbolika bramy miała wywoływać u czytelników te same emocje, jakie towarzyszyły przekraczaniu progów świątyń, przechodzeniu od sfery profanum do sacrum. Pogląd ten odnośnie ilustracji książkowych jest niewątpliwie dyskusyjny. Po nim głos zabrał ks. dr Tomasz Garwoliński z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, który wygłosił referat zatytułowany *Multidyscyplinarne badania zapisków Mikołaja Kopernika w starych drukach Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie w latach 2014–2016*. Ukazał on w swoim wystąpieniu losy 523 zapisków Mikołaja Kopernika, znalezionych w inkunabułach i starych drukach z dawnej biblioteki biskupiej w Lidzbarku Warmińskim, które dziś znajdują się w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie. Autor udanie przedstawił wyniki

prac tak różnych specjalistów, jak: historycy, filolodzy klasyczni, bibliolodzy, konserwatorzy i kryminolodzy. Natomiast księgozbiorem klasztoru bernardynów w Łęczycy i pijarskiej szkoły wydziałowej w Łowiczu zajął się znawca tej problematyki dr Tomasz Stolarczyk z Uniwersytetu Łódzkiego (dalej: UŁ). Tym razem uczynił to na podstawie inwentarza z 1819 r. w przypadku bernardynów i podobnej księgi z roku 1817 dla pijarów. Dokonał on analizy porównawczej wspomnianych inwentarzy, co wykazało, że mimo różnych specjalizacji zakonnych: kaznodziejstwo u bernardynów i nauczanie wśród pijarów, posiadali oni częściowo takie same książki. Wydaje się to być oczywiste, gdyż są to zakony tego samego Kościoła posiadające jedną doktrynę, takich samych świętych i dzieje. Ostatnią, przed przerwą kawową, prelegentką była dr Magdalena Kwiatkowska z UŁ. Wygłosiła ona referat zatytułowany *Prawne, administracyjne i polityczne aspekty kontroli publikacji i rynku książki w Królestwie Polskim*. Autorka przedstawiła w swoim wystąpieniu działania władz zaborczych, zmierzające do ograniczenia dostępu dla Polaków nie tylko tekstów o patriotycznym charakterze, ale też prac szczególnie wartościowych. Udało się jej przedstawić przyczynę ograniczeń wolności słowa i publikacji na terenie Królestwa Polskiego, która wiązała się ze sferą polityczno-narodową i z wystąpieniami społecznymi o charakterze antyklerykalnym i antymonarchistycznymi.

Ostatnia część obrad była moderowana przez dr Joannę Matyasik. Jako pierwszy wystąpił znany bibliotekoznawca bydgoski, wspomniany już prof. Z. Gębołyś. Przedstawił on referat *Książka, biblioteka i ruch wydawniczy na Zaolziu. Stan badań*. Szczególnie interesujący wydaje się być w jego wystąpieniu problem „obszaru książki, bibliotek i ruchu wydawniczego”. Zainteresowania tegoż prelegenta dotyczą bowiem szczególnie obszarów kresów państwa polskiego: wschodnich, zachodnich czy południowych. Podstawowym przesłaniem jego wystąpienia jest fakt, że polskość na Zaolziu trwa dalej. Po tym referacie głos zabrał dr Zbigniew Gruszka z UŁ, który zainteresował zebranych referatem po tytule *Wątki ideologiczne w ofercie wydawniczej SBP do 1956 roku*. Autor zauważył w swoim wystąpieniu, że dla potrzeb referatu przeanalizował pod kątem zawartości wątków ideologicznych grupę 58 wydawnictw zwartych, wydanych w latach 1946–1956 przez Związek Bibliotekarzy i Archiwistów, przemianowany następnie na Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Udowodnił w prelekcji, że towarzystwo to ulegało naciskowi krzewienia

marksizmu-leninizmu. Co świadczy o tym, że nie ma środowisk odpornych na ideologiczne zaślepienie. Ostatnim prelegentem konferencji w Ostromecku był dr Kazimierz Adamczyk z Biblioteki UKW, który wygłosił przygotowany z mgr Małgorzatą Zmitrowicz i mgr. Maciejem Weryho z UKW tekst zatytułowany *Działalność naukowo-dydaktyczna i kulturalna Biblioteki UKW w Bydgoszczy w latach 2015–2017*. Autor przedstawił rozwój naukowy i znaczenie kulturalne wciąż rozbudowującej się księżnicy, która wywalczyła sobie znaczące miejsce na kulturalnej mapie miasta nad Brdą.

W czasie obrad wygłoszono 21 referatów. Na konferencji byli obecni przedstawiciele licznych ośrodków akademickich: Bydgoszczy, Łodzi, Gdańska, Wałbrzycha, Kalisza oraz Olsztyna. Należy podkreślić, że na spotkanie naukowe przybyli prawie wszyscy zaproszeni prelegenci. Do tego przybyli dość liczni uczestnicy, którzy chcieli zapoznać się z wygłaszanymi referatami. Należy podkreślić udział studentów KINiB UKW w Bydgoszczy. Nic więc dziwnego, że w pałacowych komnatkach panowała odpowiednia dla naukowego sympozjum atmosfera, szczególnie w czasie krótszych lub dłuższych przerw w obradach.

4th Scientific Conference: From the history of the book and the press. Overview of the research for the years 2015–2018. Bydgoszcz–Ostromecko, 23–24.04. 2018

ABSTRACT: In April 23–24, 2018 in the historic palace in Ostromecko the 4th Scientific Conference „From the history of the book and the press”. Overview of research for the years 2015–2018 took place. It was held by the Department of Scientific Information and Bibliology of the Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz.

KEYWORDS: history of the book, history of the press, bibliology, conference, report